

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติในอนาคตตามคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า” การที่เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต้องมีรากฐานมาจากการมีสุขภาพและพัฒนาการที่ดีตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะวัย 2-3 ปีเป็นวัยที่เริ่มมีความรู้สึกนึกคิดของตนเอง เริ่มรู้จักตัดสินใจ และควบคุมตัวเอง ถือได้ว่าเป็นระยะที่มีความสำคัญและเป็นรากฐานการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต (นงคราญ ผาสุษ, 2529: 47-48 และพรพิมล จันทร์พลับ, 2537) รวมทั้งเด็กในวัยนี้ยังมีการเจริญเติบโตไม่สมบูรณ์ด้านร่างกาย ความพร้อม ด้านการพัฒนาความสามารถในการป้องกันตนเอง การช่วยเหลือตนเอง การเผชิญความเครียดต่างๆ และเป็นระยะที่เด็กต้องได้รับการเรียนรู้กฎระเบียบของสังคม (ศรีเวื่อน แก้วกังวาล, 2538: 16,232-233) ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่ต้องเอาใจใส่ดูแลสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม มีการส่งเสริมพัฒนาการพร้อมทั้งให้ความรักความอบอุ่น เพื่อเป็นการเตรียมเด็กออกไปเผชิญโลกและสังคมภายนอก

Sigmund Freudให้ความสำคัญกับเด็กระยะ 5 ปีแรกของชีวิตว่าเป็นระยะวิกฤตของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของบุคคล (Barrett, et.al., 1995: 54 และสุวดี ศรีเลนวัติ, 2530: 5) โดยเฉพาะพัฒนาการของเด็กอายุ 1-3 ปีมีความสำคัญ และเป็นรากฐานในการเสริมสร้างบุคลิกภาพในอนาคต (Erikson อังโน อารีณา ภานุโสภณ, 2535: 18) เนื่องจากเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ต้องการอิสระและเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆด้วยตนเอง ดังนั้นการที่เด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการอย่างเหมาะสมจากบิดามารดาหรือผู้ดูแลเด็ก จึงมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาความสามารถของเด็กในอนาคต (Ball and Bindler, 1995: 32)

พัฒนาการเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผนและมีทิศทางเฉพาะ โดยเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนบรรลุนิติภาวะและในหลายกรณียังพัฒนาต่อไปจนตลอดชีวิต ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็ก คือ วุฒิภาวะ (maturation) และการเรียนรู้ (Learning) ในเด็ก

วัยนี้จะมีการเรียนรู้แตกต่างกันตามความพร้อมของเด็ก ซึ่งเป็นหน้าที่ของบิดามารดาหรือผู้ดูแลเด็กต้องศึกษาและเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลและส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างเหมาะสม (Marks, 1994: 11 และ Shaffer, 1993: 4)

สิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก คือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีลักษณะแตกต่างกัน โดยพันธุกรรมเป็นตัวกำหนดศักยภาพในแคบบุคคล ส่วนสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนให้เด็กได้พัฒนาทุกด้านถึงขีดสูงสุดตามความสามารถหรือศักยภาพของเด็กแต่ละคน รวมทั้งถ่ายทอดมาตรฐานต่างๆในสังคมให้กับเด็ก สิ่งแวดล้อมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยนี้ คือ บิดามารดา (Barrett et al., 1995: 54-56 และ Ireton and Glacoe, 1995: 248-255) หรือผู้ทำหน้าที่แทนบิดามารดา (พัชรี สวนแก้ว, 2536: 95 และ ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2534: 60)

สิ่งแวดล้อมที่สำคัญรองลงมาของเด็ก ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ภาวะโภชนาการของเด็ก การถูกทอดทิ้ง และภาวะสุขภาพของเด็ก สิ่งเหล่านี้มีผลต่อความก้าวหน้าของระดับพัฒนาการ (Caldwell & Bradley, 1988: 97-102) จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านครอบครัวพฤติกรรมของผู้เลี้ยงดูในการส่งเสริมพัฒนาการกับพัฒนาการของเด็กวัยทารกและวัยเดินเตาะแตะ พบว่า ครอบครัวที่มีระดับการศึกษาสูงและฐานะเศรษฐกิจดี เด็กจะมีพัฒนาการด้านการมองเห็นและการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก การช่วยเหลือตนเองและพัฒนาการโดยรวมอยู่ในระดับสูงกว่าครอบครัวที่มีระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ (จรัส ปิ่นเงิน, 2536: ก)

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่ เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นนี้มีผลต่อสังคมทั้งในด้านความเจริญและการเสื่อมลง การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบจากต่อโครงสร้างของครอบครัว วิถีชีวิต บทบาทของสมาชิกในครอบครัว (Passarelli, 1987: 11) และที่สำคัญ คือ ต่อเด็กและเยาวชนของประเทศอย่างมาก จากสภาพการณ์ปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของชาติมีแนวโน้มสูงขึ้น ปัญหาส่วนมากเกิดจากผู้ใกล้ชิดมากกว่าบุคคลภายนอกเป็นผลเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้มนุษย์เป็นทาสของวัตถุ ทุกคนพยายามไขว่คว้าสิ่งต่างๆมาบำเรอ "ความสุข" ทำให้ค่านิยมที่เรียกว่า "ลูก คือ แก้วตาดวงใจหรือสายใจของพ่อแม่" ส่วนหนึ่งได้จางหายไปจากสังคมไทยซึ่งมีผลกระทบต่อเด็กเหล่านี้ตามมา (พระเทพวิสุทธิกวี อังในสมพร เทพสิทธิ์า 2538: 3)

การที่ประเทศไทยพัฒนาสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) และประเทศเกษตรกรรมใหม่ (NACS) ประกอบกับรัฐบาลได้มีการสนับสนุนให้มีการกระจายการอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมแนวใหม่ไปสู่ภูมิภาคหรือชนบทมากขึ้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เพื่อเพิ่มงานและรายได้สู่ชาวชนบท (สนองศิริกุลวัฒนา, 2535: 49,139-140) สิ่งเหล่านี้มีผลต่อประชาชนในประเทศให้มาประกอบอาชีพใช้แรงงานในอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมมากขึ้นและมีชีวิตความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้น โดยเฉพาะแรงงานในชนบทเป็นแรงงานไร้ฝีมือมีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำหรือไม่เรียนหนังสือ และเป็นแรงงานที่มีคุณสมบัติไม่เพียงพอในการสมัครงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเขตเมืองหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ดีกว่าได้ เมื่อพิจารณาสภาพการทำงานของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่ต้องทำงานไม่น้อยกว่า 12-13 ชั่วโมงต่อวัน และอัตราค่าจ้างของแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมยังอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ส่วนอัตราค่าจ้างงานในด้านเกษตรขึ้นอยู่กับอัตราของงานที่ทำมีผลทำให้ครอบครัวเหล่านี้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ไม่ดี (สมชัย พงษ์ศิริวัฒน์, 2539: 8 -15)

ในสังคมชนบทให้ความสำคัญกับบทบาทของมารดา ซึ่งเป็นผู้ดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดที่สุด โดยเฉพาะการดูแลบุตรวัยทารกจนถึงวัยหัดเดิน โดยเชื่อว่าภาวะสุขภาพและการพัฒนา ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของบุตรขึ้นอยู่กับมารดา (ชุติมา ศิริกุลชยานนท์, 2535: 140 และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527: 85-100) จากการศึกษาของซาริมาศ น้อยสัมฤทธิ์ (2537: 85-100) พบว่า มารดาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.7) เป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเองโดยเฉพาะสตรีที่มีบุตรวัย 0-3 ปี มีแนวโน้มที่จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าและจากการศึกษาวิจัยที่มีผลต่อพัฒนาการล่าช้าในเด็กวัยแรกเกิดถึงหกปีทั่วประเทศ จำนวน 5,352 คน พบว่าเด็กในชนบทมีพัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองช้ากว่าเด็กในเมือง และเด็กที่มีบิดามารดามีฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาค่ำจะมีพัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเอง ด้านสังคม และด้านภาษาช้า (อุคม ลักษณะวิจารณ์ และคณะ, 2535 :63 -69 ,1996: 283-290) ซึ่งสอดคล้องกับ วชิรา กลสิโกศล และคณะ (2532: 27) ซึ่งพบว่าเด็กในชนบทจะมีพัฒนาการด้านภาษาสังคมและการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กช้ากว่าเด็กในกรุงเทพฯ ในกลุ่มอายุเดียวกัน

จากการศึกษาของสมจิต ปทุมานนท์ และชญาดา ศิริภิรมย์ (2537: 40-49) เกี่ยวกับพฤติกรรมมารดาดูแลบุตรวัยก่อนเรียนของมารดาเขตชนบทพบว่ามารดาให้ความสำคัญของสิ่งต้องการในชีวิตด้านอื่น ๆ มากกว่าสุขภาพร่างกายและจิตใจของบุตรและมีพฤติกรรมมารดาดูแลบุตรอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งบ่งบอกถึงความจำเป็นต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มี

การปรับพฤติกรรมการดูแลบุตรของมารดาในชนบท สำหรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแล
ของมาราด้านการส่งเสริมพัฒนาการบุตรมีวิธีการหลายวิธี ทั้งนี้ต้องอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้
โดยมีจุดประสงค์เพื่อการปรับพฤติกรรม คือ การเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงลบหรือพฤติกรรมไม่
พึงประสงค์ให้เป็นพฤติกรรมเชิงบวกหรือพฤติกรรมที่ต้องการและคงไว้ซึ่งพฤติกรรมที่ดีให้มีอยู่
ตลอดไปหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือเพื่อสร้างพฤติกรรมเชิงบวกที่ไม่เคยมีให้ดำรงอยู่ตลอดไป
(วีรวุฒิ เอกกมลกุล, 2537: 5-13)

พยายามเป็นบุคลากรที่สำคัญของบริการสาธารณสุขมีหน้าที่รับผิดชอบในบริการ
สุขภาพอนามัยแก่ประชาชน โดยยึดหลักการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา และ
การฟื้นฟูสมรรถภาพ (Mitchell และGripando, 1993: 170,219) สำหรับเด็กนั้นบริการด้าน
ส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคมีความสำคัญอย่างมาก พยายามจำเป็นต้องขยายบริการ
สุขภาพสู่ชุมชนให้ครอบคลุมโดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง (Singleton, 1992 : 24-26) โดยพยายาม
จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มความสามารถในการดูแลตนเอง และส่งเสริมการดูแลตนเอง
อย่างมีประสิทธิภาพขณะที่อยู่ในโรงพยาบาลและที่บ้าน (Rice, 1996: 77) รวมทั้งสามารถ
ดูแลป้องกันไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยของตนเองและครอบครัวได้ (ศิริพร สิงห์จินดาวงศ์, 2537:
4) สำหรับเด็กโดยเฉพาะเด็กวัยแรกเกิดถึง 3 ปีที่ยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ต้องอาศัยบิดา
มารดาในการดูแลช่วยเหลือ ดังนั้นหน้าที่ของพยาบาล คือ การส่งเสริมความสามารถในการ
ดูแลบุตรของมารดาและเห็นความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการบุตร เพื่อการมีสุขภาพและ
คุณภาพชีวิตที่ดีตามศักยภาพของตนเอง (Betz Humsberger และWright, 1994:190 และ
Campbell, 1992: 197-208)

การพัฒนาเด็กให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในอนาคตได้นั้น จะต้องเริ่ม
จากการพัฒนาการให้มีความรู้ ความสามารถในการดูแลบุตร(Cole. 1977: 88) กลวิธีหนึ่ง
ที่พยาบาลจะช่วยส่งเสริมความสามารถในการดูแลบุตรของมารดา คือ การให้ความรู้ ซึ่งเป็น
หัวใจหลักของการปฏิบัติการพยาบาล (Grant, 1994: 287 และRice, 1996: 77) และเป็น
การจัดความรู้และประสบการณ์ต่างๆให้แก่มารดา เพื่อให้มารดาเกิดการเรียนรู้จะทำให้มารดา
เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) และการ
เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมหรือการปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ในเวลาต่อมา โดยมารดา
จะได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ของการส่งเสริมพัฒนาการบุตร และจะสามารถนำไปสู่การ
ปฏิบัติหรือปรับพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรให้มีมากขึ้นได้ (Schwartz, 1975:
28-31) ซึ่งการให้ความรู้จะเกิดการเรียนรู้ได้เร็วและได้ดีเมื่อเรื่องที่ให้ความรู้นั้นตรงกับ

ความต้องการและความสนใจของบุคคล (Needs and Interest) และเป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคล (Life Situation) (Knowles 1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2538: 138 และอารี พันธมณี, 2534)

ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก โดยกองอนามัยครอบครัวได้จัดทำโครงการพัฒนาเพื่อให้บริการดูแลสุขภาพเด็กแบบเบ็ดเสร็จในระดับชุมชน (comprehensive child care services) เพื่อส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการของเด็กให้เด็กบรรลุศักยภาพความเป็นมนุษย์สมบูรณ์และใช้ชีวิตอย่างเป็นประโยชน์แก่สังคม(จามรี กลกิจโกวิท, 2537: 14) การดำเนินงานด้านอนามัยแม่และเด็กของจังหวัดอ่างทองเป็นบริการติดตามประเมินผลและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเจริญเติบโต ภาวะโภชนาการ และการให้ภูมิคุ้มกันโรคเป็นหลัก ส่วนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก 2- 3 ปียังให้ความสนใจและมีการปฏิบัติในด้านนี้น้อยอยู่ เนื่องจากเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ไม่มีภรรยาไว้คอยดูแลและมาตรวจสุขภาพที่คลินิกสุขภาพเด็กดี จึงทำให้มารดาเด็กขาดการติดต่อกับบุคลากรสาธารณสุข นอกจากนี้ยังไม่มีการจัดทำเอกสาร หรือคู่มือ รวมทั้งการให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างชัดเจนและมีแบบแผนในเด็กวัย 2-3 ปีที่อยู่ในชุมชน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอ่างทอง, 2538) เนื่องจากจังหวัดอ่างทองเป็นจังหวัดที่มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 263 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็กและอาศัยแรงงานของมนุษย์ได้แก่ โรงงานทำอิฐ 59 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม 29 แห่ง เป็นต้น (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอ่างทอง, 2539) และประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษาจึงจำเป็นต้องประกอบอาชีพใช้แรงงานในอุตสาหกรรมขนาดเล็กและในด้านเกษตรซึ่งมีจำนวนมากรองลงมาจากอาชีพเกษตรกรรม สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ประชาชนผู้ใช้แรงงานจำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพในภาวะปกติของเด็ก (สำนักงานแรงงานจังหวัดอ่างทอง, 2538: 1-5)

การให้ความรู้แก่มารดาที่บ้านถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่ง เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลสร้างเสริมพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็กโดยบิดามารดาหรือผู้ดูแลเด็กบนพื้นฐานเศรษฐกิจฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและสังคมวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน(ชูเกียรติ ปานปรีชา, 2539: 14) และการให้ความรู้ที่บ้านเป็นการให้ความรู้ตามสภาพการณ์ ปัญหา และความต้องการของแต่ละครอบครัว โดยในการให้ความรู้ที่บ้านจะใช้หลักเช่นเดียวกับการบวนการพยาบาล คือ (1) การประเมินผู้เรียน ครอบครัวและสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนรู้ (2) การนำผลการประเมินมารวบรวมและวิเคราะห์และวางแผนการให้ความรู้ที่บ้านตาม

สภาพการณ์ของแต่ละครอบครัว (3) การดำเนินการให้ความรู้ที่บ้านตามแผนที่วางไว้และปรับเปลี่ยนตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (4) การประเมินผลการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของผู้เรียนและครอบครัว เพื่อวางแผนการให้ความรู้ครั้งต่อไป (Humphrey และ Millone-Nuzzo, 1991: 67-77) ซึ่งวิธีการให้ความรู้ที่บ้านเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคลและครอบครัวในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้สามารถพึ่งตนเองได้และเป็นการนำทรัพยากรในครอบครัวมาใช้ประโยชน์ในการให้ความรู้ได้ตามความเหมาะสมของแต่ละครอบครัวช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและเร็ว เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้มารดาและครอบครัวได้ซักถาม มีความสะดวกในการรับฟังการสอน และปรึกษาปัญหาได้มากกว่าในสถานบริการหรือโรงพยาบาลซึ่งไม่เป็นส่วนตัว (ศรีนวล สถิตวิทยานันท์, 2532: 337-338) นอกจากนี้การให้ความรู้ที่บ้านเป็นบริการหลักของการดูแลสุขภาพที่บ้าน เป็นบริการเชิงรุกในแผนแม่บทของกระทรวงสาธารณสุขที่เริ่มดำเนินการในชนบทภาคกลางในปีงบประมาณ 2539 และเริ่มมีการให้คู่มือ ตำรา หรือเอกสารให้ประชาชนได้ศึกษาทบทวนความรู้และปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเกิดผลดีต่อภาวะสุขภาพอนามัย เศรษฐกิจสังคมและคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้น สามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้และบรรลุเป้าหมายการมีสุขภาพดีถ้วนหน้า (จำนงค์ อิ่มสมบูรณ์, 2537:7 และประพิน วัฒนกิจ, 2537:23-29)

จากการที่มารดาและครอบครัวได้รับความรู้ที่บ้านมีผลให้เกิดการเรียนรู้ทำให้มารดามีความรู้และมีพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ในขณะที่เดียวกันบุคคลในครอบครัวจะมีความรู้และจะช่วยมารดาในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กด้วยมีผลทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ จากการศึกษาของศิริกุล อิศรานุรักษ์ และชัยวัฒน์ วงษ์อาษา (2534: 54-61) ศึกษาการส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยครอบครัว โดยใช้คู่มือส่งเสริมลูกให้ฉลาดสมวัยแก่บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูบุตรและใช้แบบวัดพัฒนาการของเดเนเวอร์ (DDST) พบว่า เด็กในพื้นที่ทดลองมีพัฒนาการเพิ่มมากขึ้น และจากการศึกษาของจินดา สุโกมล (2539:139-141) ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการเด็กอายุ 36 เดือน ระหว่างกลุ่มที่มารดาได้รับคำแนะนำการส่งเสริมพัฒนาการเด็กกับกลุ่มที่ไม่ได้รับคำแนะนำฯ โรงพยาบาลแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 4 ราชบุรี พบว่า พัฒนาการของเด็กอายุ 36 เดือน กลุ่มที่มารดาได้รับคำแนะนำการส่งเสริมพัฒนาการมีพัฒนาการรวมทุกด้านดีกว่าก่อนได้รับคำแนะนำและมารดากลุ่มที่ได้รับคำแนะนำมีความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอายุ 36 เดือนดีกว่ามารดากลุ่มที่ไม่ได้รับคำแนะนำ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความรู้ที่บ้านแก่มารดา ซึ่งเป็นบริการเชิงรุกที่สำคัญสำหรับเด็กวัย 2-3 ปี เนื่องจากเป็นวัยที่ต้องเรียนรู้อย่างมากในด้านภาษา

เขาวินิจฉัย การช่วยเหลือตนเอง และกฎระเบียบของสังคม รวมทั้งเป็นการเสริมความรู้ให้แก่ มารดาในช่วงที่ขาดการติดต่อกับบุคลากรทางสาธารณสุข เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลส่งเสริม พัฒนาการที่เหมาะสมตามศักยภาพของเด็ก ในการศึกษาเป็นการให้ความรู้ที่บ้านแก่มารดา ผู้ใช้แรงงานตามสภาพปัญหาและความต้องการของมารดาและครอบครัว โดยนำทรัพยากรใน ครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการพัฒนาความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ภายใต้ เศรษฐฐานะ สังคม และวัฒนธรรมของครอบครัว โดยมารดาและครอบครัวที่ได้รับความรู้ที่บ้าน จะเกิดการเรียนรู้และมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริม พัฒนาการบุตรที่นำไปสู่การปฏิบัติการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ในการดำเนินการวิจัยนี้ผู้วิจัยจัด ให้ความรู้ที่บ้านแก่มารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท เนื่องจากมารดาในชนบทจะเป็นผู้ดูแลบุตรมาก ที่สุดโดยเฉพาะบุตรวัย 2-3 ปี ซึ่งการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการให้ความรู้ที่บ้าน เพื่อให้เกิดมีพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรทำให้บุตรมีพัฒนาการเหมาะสมตามศักยภาพ ของเด็กและเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปี ของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท ก่อนและหลังการได้รับความรู้ที่บ้านเรื่องการส่งเสริม พัฒนาการบุตร
2. เปรียบเทียบความแตกต่างของความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท ระหว่างมารดากลุ่มที่ได้รับความรู้ที่บ้าน เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรและมารดาที่ไม่ได้รับความรู้

ปัญหาการวิจัย

1. ความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดา ผู้ใช้แรงงานในชนบทก่อนและหลังการได้รับความรู้ที่บ้านเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตร แตกต่างกันหรือไม่
2. ความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดา ผู้ใช้แรงงานในชนบทที่ได้รับความรู้ที่บ้านและมารดาที่ไม่ได้รับความรู้แตกต่างกันหรือไม่

สมมุติฐานการวิจัยและเหตุผล

การให้ความรู้ที่บ้านเป็นกระบวนการจัดความรู้และประสบการณ์ให้กลุ่มเป้าหมาย และเป็นเทคนิควิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ (Rice, 1996 77:78) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้และพฤติกรรมหรือการปฏิบัติได้ อันเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์จากการได้รับความรู้หรือการสอนหรือได้รับจากการฝึกฝน (Roger, 1986: 59; 1992 : 9 และ Hamilton และ Ghatala, 1994: 9) กล่าวคือการเรียนรู้จะช่วยให้มารดามีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการบุตรและนำไปสู่การปฏิบัติหรือสนับสนุนให้มีการส่งเสริมพัฒนาการบุตรได้ในระยะเวลาต่อมา ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างการให้ความรู้กับการปฏิบัติตัวของ Schwartz (1975: 28-31) และสอดคล้องกับมาลินี จุฑารพ (2537:133) ที่ว่าการสอนเพื่อให้เกิดทักษะหรือให้เกิดการปฏิบัติได้นั้นจะต้องเริ่มจากการให้ความรู้แก่ผู้เรียนก่อน โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการให้ความรู้แก่มารดา เพื่อมุ่งหวังให้มารดามีความรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือมีพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตร

การให้ความรู้แก่มารดาที่บ้านนับได้ว่าเป็นกลยุทธ์วิธีหนึ่ง เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็กโดยมีดามารดาหรือผู้ดูแลใกล้ชิดเด็กเองบนพื้นฐานตระฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและสังคมวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน (ซูทิพย์ ปานปรีชา, 2539: 14) สำหรับการวิจัยนี้ใช้วิธีการสอนที่บ้านโดยบรรยายประกอบการสาธิตเป็นการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กันสามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรงและได้รับข้อมูลย้อนกลับในทันที โดยใช้หลักการเช่นเดียวกับกระบวนการพยาบาล คือ (1) การประเมินผู้เรียน ครอบครัว และสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนรู้ (2) การวางแผนการให้ความรู้ที่บ้านตามสภาพการณ์ของแต่ละครอบครัว (3) การดำเนินการให้ความรู้ที่บ้านตามแผน (4) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียนและครอบครัวเพื่อวางแผนการให้ความรู้ครั้งต่อไป (Humphrey และ Millone-Nuzzo, 1991: 67-77) ด้วยเหตุนี้ทำให้การให้ความรู้ที่บ้านเป็นการสอนตามสภาพการณ์จริงที่มุ่งเน้นให้มารดาเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการส่งเสริมพัฒนาการบุตรเป็นเร้าความสนใจและตรงกับความต้องการของมารดาและเป็นการนำทรัพยากรในครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการเรียนรู้ที่เหมาะสมของแต่ละครอบครัว และยังเป็นโอกาสให้มารดาและครอบครัวได้ซักถาม และปรึกษาปัญหาได้มากกว่าในสถานบริการหรือโรงพยาบาลซึ่งไม่เป็นส่วนตัว ช่วยให้มารดาเกิดการเรียนรู้ได้ดีและเร็ว (ศรีนวล สถิตวิทยานันท์, 2532: 337-338) สอดคล้องกับ Knowles (1978 อ้างถึงใน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2538 : 138) ได้กล่าวว่า บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี เมื่อสิ่งนั้นตรงกับความต้องการและความสนใจของบุคคล (Needs and Interests) และเป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคล (Life Situation) ดังนั้นจึงกำหนดสมมุติฐานของการวิจัยได้ ดังนี้

1. ความรู้เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท ภายหลังได้รับความรู้ที่บ้านดีกว่าก่อนได้รับความรู้ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05
2. ความรู้เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท มารดากลุ่มที่ได้รับความรู้ที่บ้านดีกว่ามารดากลุ่มที่ไม่ได้รับความรู้ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05
3. พฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท ภายหลังได้รับความรู้ที่บ้านดีกว่าก่อนได้รับความรู้ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05
4. พฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท มารดากลุ่มที่ได้รับความรู้ที่บ้านดีกว่ามารดากลุ่มที่ไม่ได้รับความรู้ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาผลการให้ความรู้ที่บ้านเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของมารดาผู้ใช้แรงงานในจังหวัดอ่างทองที่มีบุตรคนแรกอายุ 2-3 ปี โดยปฏิบัติตามคำแนะนำและปฏิบัติตามคู่มือการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอายุ 2-3 ปีด้วยตนเอง
2. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 2.1 ตัวแปรต้น คือ การให้ความรู้ที่บ้านเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีแก่มารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท
 - 2.2 ตัวแปรตาม คือ ความรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตรปฐมวัยอายุ 2-3 ปีของมารดาผู้ใช้แรงงานในชนบท

ข้อตกลงเบื้องต้น

ช่วงเวลาของวันหรือวันที่ที่ให้ความรู้ที่บ้านแก่มารดาแตกต่างกันไม่ส่งผลต่อความรู้หรือวิธีการให้ความรู้ที่บ้านแก่มารดา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การให้ความรู้ที่บ้าน หมายถึง การจัดการสอนที่บ้านเป็นรายบุคคล โดยผู้วิจัยด้วยวิธีบรรยายและสาธิตเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอายุ 2-3 ปี ร่วมกับการให้คู่มือการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอายุ 2-3 ปี แก่มารดา เพื่อให้มารดาศึกษาด้วยตนเองและช่วยให้เข้าใจมากขึ้น รวมทั้งเป็นแนวทางในการปฏิบัติของมารดาผู้ใช้แรงงานโดยการสอนเน้นการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรในช่วงอายุปัจจุบันจนถึง 6 เดือนถัดมาและตามสภาพปัญหาพัฒนาการเด็กที่มารดาเผชิญอยู่ ใช้เวลาในการสอน 1 ชั่วโมง หลังจากนั้น 1 สัปดาห์เยี่ยมบ้านครั้งที่ 1 เพื่อประเมินความก้าวหน้าของพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรและสอนเพิ่มเติมให้เข้าใจ และเยี่ยมบ้านครั้งที่ 2 หลังจากการสอนครั้งแรก 4 สัปดาห์ เพื่อประเมินความก้าวหน้าและสอนเพิ่มเติมให้เข้าใจ และประเมินความรู้และพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรหลังการสอน

ผลการให้ความรู้ หมายถึง ผลที่ได้รับจากการสอนของมารดาในกลุ่มทดลองพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงของคะแนนเฉลี่ยของความรู้เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรอายุ 2-3 ปี และพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรภายหลังการสอน โดยนำคะแนนเฉลี่ยที่ได้ภายหลังการสอนมาเปรียบเทียบกับระดับคะแนนเฉลี่ยก่อนสอนว่ามีคะแนนเพิ่มขึ้นหรือไม่

ความรู้ของมารดา หมายถึง ความสามารถของมารดาในการเข้าใจเนื้อหา และสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการบุตรทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ ด้านการใช้สายตาและกล้ามเนื้อมัดเล็ก ด้านการได้ยิน ภาษา และเชาว์ปัญญา ด้านการช่วยเหลือตนเอง และด้านสังคม รวมทั้งการที่ตอบว่าจะปฏิบัติอย่างไรกับบุตรเพื่อให้บุตรมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย ซึ่งสามารถประเมินได้จากแบบทดสอบความรู้เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการบุตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

พฤติกรรมของมารดา หมายถึง การที่มารดาปฏิบัติต่อบุตรในกิจวัตรประจำวันที่มีผลต่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ ด้านการมองเห็นและการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก ด้านการได้ยิน ภาษา และเชาว์ปัญญา ด้านการช่วยเหลือตนเอง และด้านสังคม สามารถประเมินได้จากแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

การส่งเสริมพัฒนาการบุตร หมายถึง วิธีการที่ผู้วิจัยสอนให้มารดาปฏิบัติต่อบุตรในกิจวัตรประจำวันที่แสดงถึงการช่วยส่งเสริมให้พัฒนาการของบุตรอายุ 2-3 ปี เป็นไปด้วยดีเกิดการพัฒนาทักษะความสามารถในการทำหน้าที่ของอวัยวะต่างๆของร่างกาย ซึ่งวิธีการส่งเสริมพัฒนาการบุตรแบ่งเป็น 5 ด้าน คือ

1. **การส่งเสริมพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่** หมายถึง การที่มารดากระตุ้นให้บุตรได้ใช้กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวร่างกาย ได้แก่ การจัดหาของเล่นที่สามารถโยนเล่นได้ เช่น ลูกบอล เป็นต้น รวมทั้งเล่นโยนบอลกับบุตร การหัดให้บุตรเดินขึ้น-ลงบันไดเอง โดยมีบิดา-มารดาอยู่ใกล้ๆหรือจัดให้บุตรเล่นปีนป่ายในที่ปลอดภัย การหัดให้บุตรยืนขาเดียวและกระโดดขาเดียวหรือจัดกิจกรรมให้บุตรได้เคลื่อนไหวตามจังหวะเพลง เป็นต้น

2. **การส่งเสริมพัฒนาการด้านการใช้สายตาและกล้ามเนื้อมัดเล็ก** หมายถึง การที่มารดากระตุ้นบุตรเกี่ยวกับการมองเห็นและการใช้นิ้วมือให้ประสานงานกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การสอนบุตรพับกระดาษเป็นรูปร่างๆ การหาอุปกรณ์และสอนให้บุตรหัดเขียนหรือลากเส้น การหัดให้บุตรใช้นิ้วมือจับสิ่งของเล็กๆ เช่น ดินกระดุมเสื่อ รูดซิบบางเกง เป็นต้น

3. **การส่งเสริมพัฒนาการด้านการได้ยิน ภาษา และเชาวน์ปัญญา** หมายถึง การที่มารดากระตุ้นให้บุตรออกเสียงพูดและแสดงการโต้ตอบเมื่อได้ยินเสียง ได้แก่ การสอนและฝึกให้บุตรได้รู้จักและเรียกชื่ออวัยวะต่างๆของร่างกาย สัตว์เลี้ยง ของใช้ในบ้าน และสิ่งต่างๆ การสอนให้รู้จักและบอกชื่อ-นามสกุลของตนเองและบุคคลใกล้ชิด การเปรียบเทียบสิ่งของที่แตกต่างหรือเหมือนกัน การจับคู่ของใช้ การสอนและฝึกให้ร้องเพลง สวดมนต์ หรือท่องคำคล้องจองง่ายๆ การหัดให้บุตรเล่าเรื่องราวต่างๆ และการนับเลข เป็นต้น

4. **การส่งเสริมพัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเอง** หมายถึง การที่มารดากระตุ้นให้บุตรทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง ได้แก่ การฝึกเกี่ยวกับการขับถ่ายอุจจาระและการทำความสะอาดภายหลังขับถ่าย การฝึกไม่ให้ปัสสาวะรดที่นอน การทำความสะอาดร่างกาย และการแปรงฟัน การแต่งตัว การฝึกให้รับประทานอาหารเอง การช่วยทำงานบ้านง่ายๆ เป็นต้น

5. **การส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม** หมายถึง การที่มารดากระตุ้นให้บุตรได้มีปฏิสัมพันธ์และเข้ากลุ่มกับผู้อื่น รวมทั้งการสอนให้บุตรทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม ได้แก่ การสอนแบ่งปันของเล่นหรือขนม การเข้าแถวเล่นของเล่น การเล่านิทานที่มีคติสอนใจให้บุตรฟัง การสอน และฝึกให้บุตรรู้จักการไหว้ผู้ใหญ่ การกล่าวขอบคุณเพื่อนเมื่อเพื่อนให้เล่นของเล่นก่อนหรือให้ของ และการกล่าวขอโทษเมื่อทำให้ผู้อื่นเจ็บหรือทำสิ่งของเสียหาย เป็นต้น

เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กที่มีอายุ 2-3 ปีเป็นบุตรคนแรกของครอบครัวผู้ใช้แรงงานในจังหวัดอ่างทอง

มารดาผู้ใช้แรงงาน หมายถึง มารดาของบุตรวัย 2-3 ปีที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งทำงานที่ต้องใช้กำลังโดยไม่ต้องใช้ความรู้ ความคิด ประสบการณ์หรือเวลาในการฝึกหัดมากนักในด้านอุตสาหกรรมขนาดเล็กและเกษตรกรรม โดยบุคคลนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการนั้นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินค่าจ้างรายเดือนหรือเงินรายวัน

ชนบท หมายถึง พื้นที่ในจังหวัดอ่างทองที่อยู่ในท้องที่นอกเขตเมืองออกไป มีความหนาแน่นของประชากรน้อย และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างในอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือเกษตรกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าหรือศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการสอนการดูแลบุตรที่มีประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับแนวคิดของมารดาและครอบครัวบนพื้นฐานเศรษฐกิจฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัว และสังคมวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เด็ก ครอบครัว และชุมชนได้ปรับตัวและเตรียมพร้อมให้เด็กมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตามศักยภาพของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งมีโอกาสดำเนินเสริมพัฒนาการแก่เด็กให้ได้เต็มตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน
3. เพื่อเป็นแนวทางในการให้การพยาบาลและให้คำแนะนำเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการของของเด็กปฐมวัยแก่บิดา-มารดา หรือผู้ดูแลเด็ก รวมทั้งผู้ประกอบการเกี่ยวกับการดูแลเด็กปฐมวัย
4. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการพยาบาลเด็กและครอบครัวเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก
5. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของพยาบาลในด้านการให้ความรู้ที่บ้านที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลและเป็นผู้นำด้านสุขภาพ